MIŞCĂRI ŞI FRĂMÎNTĂRI ANTICARLISTE (1866—1871)

DE

V. RUSSU

În cadrul luptelor politice ce s-au dezlănţuit în România după detronarea lui Cuza şi aducerea pe tron a unui prinţ străin, mişcările şi frămîntările anticarliste ocupă, incontestabil, un loc deosebit de important. Aceste mişcări, manifestate în forme şi la grade diferite de intensitate, au reţinut, după cum era de aşteptat, atenţia unui număr mare de cercetători ai epocii moderne. Astfel, în vechea şi noua noastră istoriografie, s-au făcut eforturi lăudabile în direcţia descifrării cauzelor şi sensului acestor mişcări. Cu toate acestea, problema este departe de a fi rezolvată, deoarece majoritatea cercetătorilor s-au oprit, cu precădere, doar asupra momentelor celor mai spectaculoase dintr-un lanţ aproape neîntrerupt de mişcări, care atestau existenţa unor sentimente de nemulţumire sau ostilitate faţă de domnitorul străin, ce fusese adus pe tronul României. Aşa, spre exemplu, reprezentanţii vechii istoriografii au insistat, îndeosebi, asupra aşa-numitei revoluţii de la Ploieşti sau asupra mişcării republicane din martie 1871 [1]. Noua noastră istoriografie a extins sfera cercetărilor ajungîndu-se, în acest fel, la conturarea unei imagini mai largi şi mai exacte asupra cauzelor şi esenţei mişcărilor anticarliste [2]. Totuşi,

---

[1] Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine...*, Paris, 1900, p. 210—234; Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, Bucureşti, 1925, p. 19—33; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, Bucureşti, 1939, p. 113—123; C. Gane, *P. P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, Vol. I, Bucureşti, 1936, p. 137—141; Constant Răutu, *Ion C. Brătianu. Omul. Timpurile. Opera (1821—1891)*, Turnu Severin, 1940, p. 113—116; Idem, *Eugeniu Carada. Omul şi opera (1836—1910)*, Craiova, 1940.

[2] *Istoria României*, vol. IV, Ed. Acad., Bucureşti, 1964, p. 551—560; Paraschiva Cîncea, *Opoziţia parlamentară faţă de alegerea lui Carol de Hohenzollern ca domnitor al României*, „Studii şi articole de istorie", vol. 10/1967, p. 173—181; Gh. Cristea, *Manifestări antidinastice în perioada venirii lui Carol I în România (aprilie—mai 1866)*, „Studii", nr. 6/1967, p. 1.073—1.091; Idem, *Conspiraţia „republicană" din august 1870*, „Studii", nr. 2/1969, p. 231—247.

din rațiuni asupra cărora nu este cazul să insistăm aici, nu s-a întreprins încă o cercetare sistematică în legătură cu geneza, caracterul și sensul acestor mișcări. De asemenea, nu sînt încă suficient cunoscute verigile principale ale mișcărilor anticarliste și nici mobilurile acțiunilor inițiate împotriva prințului străin, de către diferitele grupări liberale sau conservatoare. Mai mult decît atît, în categoria acțiunilor anticarliste sînt incluse și alte mișcări, care au avut mobiluri și cauze de altă natură [3].

Avînd în vedere doar aceste considerente, la care s-ar putea adăuga multe altele, socotim justificată încercarea noastră de a aduce unele precizări în legătură cu geneza, caracterul și sensul mișcărilor anticarliste, care au avut loc în perioada dintre 1866 și 1871. Analiza acestor coordonate ale problemei o considerăm absolut necesară pentru o mai bună înțelegere a resorturilor intime ce au stat la baza mișcărilor și frămîntărilor îndreptate împotriva lui Carol I, în primii săi ani de domnie.

Explicarea apariției acestor mișcări, dar mai ales permanența lor pînă la 1871, ridică în fața cercetătorului serioase dificultăți și numeroase semne de întrebare. Aceste dificultăți izvorăsc, în primul rînd, din maniera în care sînt explicate rațiunile ce au stat la baza detronării lui Cuza și a înlocuirii sale printr-un domnitor de origine străină. Așa, spre exemplu, reprezentanții vechii noastre istoriografii au căutat să explice aceste fapte prin dorința comună, întîlnită atît la liberali, cît și la conservatori, în legătură cu realizarea unuia din dezideratele Adunărilor ad-hoc [4]. Această teză a fost preluată, cu unele corective, și de către noua noastră istoriografie. Cercetătorii marxiști au căutat, însă, și alte explicații. Între altele, în diferite studii sau lucrări de sinteză, și-a făcut loc larg teoria potrivit căreia răsturnarea lui Cuza a fost posibilă datorită faptului că, la 1866, s-a definitivat alianța dintre burghezie și moșierime, iar reprezentanții acestor clase au socotit necesară aducerea unui prinț străin pentru a-și putea apăra mai bine interesele față de lupta crescîndă a maselor populare [5].

Or, tocmai aceste explicații, referitoare la existența unui acord în problema aducerii unui prinț străin, sînt de natură să provoace nedumeriri în legătură cu geneza și sensul mișcărilor anticarliste. Într-adevăr, chiar la o analiză sumară a evenimentelor petrecute în perioada ce face obiectul preocupărilor noastre, ne apare, oarecum, surprinzător faptul că mișcările împotriva lui Carol I au fost inițiate și conduse tocmai de fruntașii unor grupări, care au avut o contribuție esențială la aducerea acestuia pe tronul României. La o analiză atentă a faptelor, mișcările anticarliste nu au în ele nimic surprinzător sau paradoxal, deoarece nu pot fi considerate, așa cum se întîmplă deseori, drept produse accidentale, rezultate din sinuozitatea atitudinilor și inconsecvența unor grupări lipsite de principii sau maturitate politică. Această ipoteză, dată fiind larga circulație a unor teze,

---

[3] Mișcarea separatistă de la Iași, din aprilie 1866, este greu să fie considerată antidinastică. Aceasta a fost, în esență, o mișcare antinațională prin care s-a urmărit desfacerea Unirii. Rezerve se pot face și în ceea ce privește răscoala grănicerilor în care mulți cercetători văd un exemplu clasic de mișcare antidinastică. V. M i h o r d e a, *Răscoala grănicerilor de la 1866,* Ed. Acad., București, 1958 ; *Istoria României,* vol. IV, p. 528 ; Constantin C o r b u, *Țărănimea din România între 1864 și 1888,* Ed. șt., București, 1970, p. 92—105.

[4] A. D. X e n o p o l, *Domnia lui Cuza-Vodă,* vol. II, Iași, 1903, p. 77—90 ; I d e m, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. XIV, p. 78—89 ; N. I o r g a, *Op. cit.,* vol. IX, p. 397 ; T. W. R i k e r, *Cum s-a înfăptuit România,* București, 1944, p. 605—613.

[5] Lucrețiu P ă t r ă ș c a n u, *Un veac de frămîntări sociale 1821—1907,* Ed. politică, București, 1969, p. 260—279 ; Dionisie I o n e s c u, Gheorghe T u ț u i, Gheorghe M a t e i, *Dezvoltarea constituțională a statului român,* Ed. șt., București, 1957, p. 156—160 ; *Istoria României,* vol. IV, p. 518—533.

care par a fi considerate drept adevăruri imuabile, ar putea apărea, oarecum, ciudată. O să încercăm, totuşi, să aducem anumite argumente de natură să o facă, cel puţin, plauzibilă.

Astfel, după opinia noastră, geneza mişcărilor îndreptate împotriva lui Carol de Hohenzollern trebuie căutată în însuşi actul aducerii sale pe tronul României. Punînd lucrurile pe acest teren am avut în vedere cîteva elemente ce nu sînt suficient reliefate în literatura noastră de specialitate. Este vorba, în esenţă, de maniera în care înţelegem acordul survenit între diferitele grupări politice liberale şi conservatoare, în ceea ce priveşte problema prinţului străin. Acest acord nu trebuie absolutizat şi nici înţeles într-un sens unilateral. Reprezentanţii principalelor grupări liberale sau conservatoare au putut ajunge la o anumită înţelegere, deoarece au văzut în prinţul străin un mijloc pentru a se realiza stabilitatea internă şi, în acelaşi timp, o premisă în vederea obţinerii mai repede şi mai lesne a independenţei. Aceste elemente, care ţin de natura interesului general, au fost singurele care au permis nu o alianţă, ci o colaborare temporară impusă de necesităţi şi împrejurări excepţionale. Dincolo de aceste elemente, care îşi au o importanţă ce nu poate fi contestată, există însă şi altele pe care, din păcate, cei mai mulţi cercetători le neglijează sau le trec sub tăcere. Or, pentru o mai bună înţelegere a problemei pusă de noi în discuţie, se impune să subliniem faptul că fiecare grupare politică mai importantă a căutat să folosească schimbarea de regim în funcţie de interese ce erau proprii clasei sau categoriei sociale pe care o reprezenta. Era vorba, în esenţă, de a încerca realizarea, în alte condiţii şi cu alte mijloace, a unor planuri ori programe ce fuseseră mai mult sau mai puţin conturate în timpul domniei lui Cuza. Pe acest teren era exclusă orice înţelegere între liberali şi conservatori, ceea ce explică înverşunatele lupte politice ce s-au dezlănţuit după 11 februarie 1866. Referindu-ne la acest lucru, se impune să subliniem faptul că, tocmai în funcţie de interesele fiecărei grupări politice, s-au conturat şi atitudinile acestora faţă de domnitor. Neglijarea intereselor de clasă sau de grup ne-ar lipsi de posibilitatea surprinderii principalelor cauze care au determinat naşterea unei mişcări opoziţioniste tocmai în sînul acelor grupări ce au avut o contribuţie esenţială la aducerea lui Carol I pe tronul României.

Astfel, demn de remarcat este faptul că atît conservatorii, cît şi liberalii radicali, au urmărit, cu o perseverenţă rar întîlnită, să ajungă, din interese ce le erau proprii, pe primul plan în cadrul noului regim ce fusese instituit după 11 februarie 1866 [6]. Or, în funcţie de acest obiectiv, fiecare grupare politică îşi avea planurile şi concepţiile sale în legătură cu misiunea ce urma să-i revină noului domnitor. Acesta, în concepţia oamenilor politici de atunci, trebuia convins sau silit să dea cîştig de cauză uneia sau alteia din forţele politice angajate în lupta pentru putere. De aceea, nu este deloc surprinzător faptul că noul domnitor a fost confruntat, imediat după sosirea sa în ţară, nu numai cu acuta luptă pentru putere dintre radicali şi conservatori, ci şi cu eforturile acestora de a-l cîştiga în favoarea uneia sau alteia din tabere [7]. Pe această linie, se înscriu, între altele, eforturile conservatorilor şi radicalilor de a-l convinge pe noul domnitor să accepte o anumită manieră în ceea ce priveşte organizarea regimului instituit după detronarea lui Cuza. Cu acest prilej, s-au conturat nu numai profundele deosebiri existente între concepţiile radicalilor şi conservatorilor, ci şi preferinţele domnitorului pentru un regim în cadrul căruia să aibă atribuţii ce depăşeau limitele monarhiei constituţionale. În acelaşi timp, cu prilejul dezbaterilor purtate în jurul constituţiei de la 1866, s-a putut observa o preferinţă destul de

---

[6] V. Russu, *Instituirea şi organizarea regimului politic al burgheziei şi moşierimii (februarie—iunie 1866)*, „An. şt. Univ. Iaşi", tom. XVI, fasc. 2/1970, p. 145—154.

[7] *Ibidem*, p. 153.

pronunțată a domnitorului pentru elementele de orientare conservatoare [8]. Ca urmare a acestui fapt, încă din primăvara și vara anului 1866, s-au conturat serioase premise pentru nașterea unor mișcări îndreptate împotriva lui Carol I. Așa, spre exemplu, liberalii radicali, care s-au trezit în strania situație de „învinși" ai lui 11 februarie, au căutat, prin toate mijloacele, să impună revizuirea constituției spre a ajunge la un regim în cadrul căruia preponderența politică să le fie asigurată. În lupta lor, pentru realizarea aspirațiilor și programului de guvernămînt, radicalii au avut de întîmpinat nu numai opoziția conservatorilor, ci și pe aceea a domnitorului, care, departe de a dori lărgirea democrației burgheze, dorea, și el, reorganizarea regimului de la 1866 însă în sens autoritar [9]. Tendințele celor două părți erau greu — dacă nu imposibil — de conciliat, și de aceea nu este surprinzător faptul că domnitorul și radicalii, cu excepția unei scurte colaborări, impuse de împrejurări excepționale, s-au aflat, de la 1866, aproape, într-un continuu conflict.

Amestecul activ al lui Carol de Hohenzollern în luptele politice a contribuit, într-o măsură însemnată, la crearea unui climat favorabil pentru nașterea și organizarea unor mișcări opoziționiste. După cum se știe, perioada dintre 1866 și 1871 s-a caracterizat printr-o acută criză politică, care a fost determinată, în ultimă instanță, de pronunțatele deosebiri de vederi ce existau între liberali și conservatori, în legătură cu ritmul și calea de dezvoltare a României moderne. Carol de Hohenzollern n-a rămas în afara acestor lupte deoarece, pentru propria lui poziție, nu putea fi indiferent față de consecințele ce puteau rezulta din victoria uneia sau alteia din taberele ce voiau să-și impună punctul de vedere, în legătură cu direcțiile de dezvoltare ale țării. De aceea, grupările politice angajate în această luptă au văzut în domnitor, în funcție de împrejurări, fie un aliat virtual, fie un potrivnic ce trebuia combătut. Pornind de la aceste premise, ne considerăm îndreptățiți să afirmăm că mișcările și frămîntările anticarliste nu pot fi înțelese pe deplin dacă le izolăm de luptele politice desfășurate în anii instabilității guvernamentale și parlamentare. Aceste mișcări nu pot fi concepute ca momente în sine, ci ca parte organică a unei acute crize politice, care-și avea originile în impresionanta luptă ce se continua încă în jurul mult disputatei probleme a căilor și direcțiilor dezvoltării României moderne.

La aceste cauze, pe care le considerăm esențiale, s-au adăugat, în mod firesc, și altele, care au contribuit, într-o măsură mai mare sau mai mică, la întreținerea sau adîncirea nemulțumirilor față de Carol I. Așa, spre exemplu, unii oameni politici, de orientare liberală sau conservatoare, l-au primit, de la început, cu răceală și neîncredere, datorită originii sale prusace [10]. Unii dintre aceștia, cum erau liberalii „fracționiști", și-au manifestat dezacordul față de aducerea lui Carol de Hohenzollern chiar în Adunarea Constituantă [11]. Nu trebuie să uităm, apoi, poziția pe care s-au situat, față de noua domnie, foștii colaboratori ai lui Cuza, care aveau mare influență în Moldova, unde a existat continuu un teren favorabil pentru mișcări anticarliste. Demn de remarcat este faptul că unii dintre foștii colaboratori ai lui Cuza s-au retras definitiv din viața politică, iar alții, deși s-au încadrat în „noua ordine", și-au păstrat vechile simpatii, ceea ce l-a făcut pe Carol I să-i privească cu multă neîncredere. Teama de revenirea lui Cuza l-a urmărit mult timp pe Carol de Hohenzollern, care s-a simțit, de la început, înconjurat de ostilitate și amenințat de numeroase primejdii. De aceea, nu întîmplător,

---

[8] *Ibidem*, p. 153—154.

[9] Idem, *Din frămîntările politice ale perioadei de instabilitate guvernamentală și parlamentară (1866—1871). Încercări de revizuire a constituției*, în loc. cit., tom. XVIII, fasc. 1/1972, p. 67—84.

[10] General Văcărescu, *Memorii*, „Convorbiri literare", an. L, nr. 1, București, 1916, p. 979.

[11] Paraschiva Cîncea, *Op. cit.*, în loc. cit., p. 173—181.

el a organizat, prin agenţii săi personali, o atentă supraveghere asupra activităţii lui Cuza şi a întîlnirilor pe care acesta le avea cu diferiţi oameni politici, care erau bănuiţi de intenţii duşmănoase faţă de prezenţa sa pe tronul României [12].

Pentru a ne forma o imagine mai exactă în legătură cu atmosfera încărcată ce exista la începutul domniei lui Carol I, se impune să reliefăm şi un alt element. Astfel, aducerea unui prinţ străin pe tronul României nu a avut drept urmare dispariţia aşa-numitei partide a pretendenţilor. Membrii unora dintre fostele familii domnitoare, între care se cuvine menţionat prinţul Bibescu, n-au renunţat, definitiv, la ideea de a ajunge pe tronul României şi de aceea, cel puţin pentru această perioadă, au organizat, mai ales în străinătate, numeroase acţiuni îndreptate împotriva lui Carol de Hohenzollern [13]. Acţiuni anticarliste de această natură n-au fost organizate însă numai de membrii fostelor familii domnitoare. Aşa, spre exemplu, după unele informaţii, păstrate în fondul Casei regale, se pare că visuri la domnie mai aveau şi unii oameni politici ce jucaseră un rol important în răsturnarea lui Cuza. Exemplul cel mai elocvent îl constituie, fără îndoială, Ion Ghica, care, în 1867, a fost acuzat de organizarea unei mişcări menite să ducă la înlăturarea lui Carol I şi să-i asgure accesul la tron. În stadiul actual al cercetărilor, este dificil să aducem prea multe precizări în legătură cu adevăratele intenţii nutrite de Ion Ghica. Cert este că, la începutul anului 1867, domnitorul s-a despărţit de acest veşnic candidat la tron, iar colaboratorii săi apropiaţi au fost împiedicaţi să reuşească în alegeri, deoarece erau bănuiţi că intenţionau să se folosească şi de corpurile legiuitoare pentru schimbarea stării de lucruri din România acelei vremi [14].

Tabloul cauzelor generale şi particulare pe care am încercat să-l creionăm este departe de a fi complet şi de aceea, pentru întregirea lui, socotim utilă o succintă trecere în revistă a principalelor momente din lanţul mişcărilor şi frămîntărilor anticarliste.

Primele manifestări făţişe îndreptate împotriva lui Carol I au pornit, în mod aparent surprinzător, din partea anumitor grupări conservatoare. Atitudinea anticarlistă a conservatorilor ne apare surprinzătoare dacă ne gîndim la faptul că domnitorul a manifestat, de la început, o preferinţă vizibilă pentru reprezentanţii moşierimii. Într-adevăr, conservatorii, beneficiind de sprijinul domnitorului, au reuşit să obţină avantaje însemnate, care le îndreptăţeau speranţele de a ocupa primul loc în conducerea statului. Împrejurările excepţionale de la începutul anului 1867 l-au silit însă pe domnitor să facă apel la liberalii radicali, ceea ce i-a nemulţumit profund pe conservatori [15]. Pentru a-l sili pe domnitor să renunţe la colaborarea cu radicalii, ale căror planuri nelinişteau pe reprezentanţii moşierimii, unele grupări conservatoare, dar mai ales „Juna dreaptă“, au început să-l atace deschis pe Carol I, căruia i se atribuiau planuri periculoase pentru însăşi existenţa statului. Aşa, spre exemplu, ziarul „Térra“, organul de presă al „Junei drepte“, l-a atacat, în mai multe rînduri, pe Carol I pentru planurile sale în legătură cu prusianizarea armatei. Înlăturarea misiunii militare franceze şi aducerea în ţară a locotenent-colonelului Krenski păreau să dea temeiuri serioase nemulţumirii conservatorilor. Atitudinea arogantă a ofiţerului prusian, considerat de „Térra“ drept un al doilea Librecht, numeroasele conflicte ale acestuia cu ofiţerii români, schimbarea uniformelor şi înlocuirea regulamentelor militare au fost copios exploatate de presa conservatoare, care, în 1868, mai

---

[12] Arhiva istorică centrală, Fond Casa regală, dos. nr. 10/1866, f. 1—2; Ibidem, dos. nr. 71/1866, f. 90, 97, 128.

[13] Ibidem, dos. nr. 46/1869, f. 3—4.

[14] Ibidem, dos. nr. 18/1867, f. 1—4.

[15] *Istoria României,* vol. IV, p. 541.

ales, îl ataca deseori pe domnitor [16]. Nu putem trece cu vederea, de asemenea, nici peste puternica opoziție pe care au făcut-o conservatorii concesiunii Stroussberg, fapt ce l-a nemulțumit profund pe Carol I, care era direct interesat în această chestiune [17].

Demn de remarcat este faptul că în 1868, Carol I era informat despre existența unui comitet, care pregătea o mișcare menită să-l detroneze spre a fi înlocuit cu prințul Bibescu. Centrul acestei acțiuni complotiste se afla la Paris; domnitorului însă i se atrăgea atenția, îndeosebi, asupra persoanelor „din țară care stau în strînsă legătură cu numitul Bibescu și care s-au organizat în comiteturi în toate părțile în România“ [18]. Dintre fruntașii conservatori, considerați a juca un rol însemnat în pregătirea acestui complot, pot fi menționați, printre alții, Lascăr Catargiu, George Costaforu și generalul I. Em. Florescu [19]. Interesant este faptul că în unele articole din ziarul „Térra“, considerat unul din organele principale ale complotiștilor [20], s-au strecurat chiar amenințări directe în legătură cu posibilitatea detronării lui Carol I, în cazul în care acesta ar continua să-și încalce prerogativele ce-i fuseseră conferite prin constituția de la 1866 [21].

Tonul violent al unora dintre articolele publicate în presa conservatoare nu trebuie să ne ducă la formarea unei imagini eronate asupra adevăratelor intenții urmărite de reprezentanții moșierimii. Aceștia nu s-au gîndit nici un moment, cu seriozitate, la organizarea unei mișcări pentru detronarea lui Carol de Hohenzollern. Toate acțiunile inițiate de conservatori în țară aveau un singur obiectiv, și anume, forțarea mîinii domnitorului spre a-i aduce la conducerea statului [22]. Concentrarea conservatorilor în jurul domnitorului, în momentul în care acesta a fost realmente amenințat de mișcările organizate de liberalii radicali, pledează, cu prisosință, în favoarea acestei teze.

Acțiunile anticarliste cele mai spectaculoase și numeroase au fost inițiate și organizate, incontestabil, de către liberalii radicali, care, în anumite momente, s-au gîndit, cu toată seriozitatea, la o eventuală detronare a domnitorului. Evoluția raporturilor dintre radicali și domnitor este extrem de interesantă pentru a reliefa principalele tendințe ce se înfruntau, în legătură cu maniera de organizare și dezvoltare a României moderne. În același timp, analiza acțiunilor întreprinse de radicali este necesară pentru o mai bună înțelegere a gradului de intensitate pe care l-au atins luptele politice din perioada ce face obiectul preocupărilor noastre. În plus, raporturile dintre radicali — una din principalele grupări politice ale vremii — și noul conducător al statului ar fi greu de explicat dacă le-am analiza în afara evoluției generale a frămîntărilor politice dintre anii 1866 și 1871.

Lupta angajată de liberalii radicali împotriva lui Carol de Hohenzollern este întru totul explicabilă dacă avem în vedere faptul că ea nu este un produs accidental, așa cum se crede deseori, al unei anumite conjuncturi internaționale, ci izvorăște din cauze mult mai adînci. Premisele conflictului trebuie căutate, așa după cum am încercat să sugerăm, în pronunțatele deosebiri de vederi existente

---

[16] „Térra“, III, nr. 6 din 11 ianuarie 1869, p. 21; Ibidem, nr. 7 din 14 ianuarie 1869, p. 25; Ibidem, nr. 12 din 21 ianuarie 1869, p. 45; Ibidem, nr. 13 din 22 ianuarie 1869, p. 49; Ibidem, nr. 41 din 4 martie 1869, p. 161; Ibidem, II, nr. 225 din 17 decembrie 1868, p. 897; „Pressa“, II, nr. 3 din 5 ianuarie 1869, p. 10—11; Ibidem, nr. 4 din 9 ianuarie 1869, p. 13; *Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)*, vol. V, București, 1910, p. 110.

[17] *Istoria României*, vol. IV, p. 546; *Memoriile regelui Carol I al României...*, vol. IV, p. 51, 54.

[18] Arhiva istorică centrală, Fond Casa regală, dos. nr. 10/1866, f. 1.

[19] Ibidem, f. 1.

[20] Ibidem, f. 1.

[21] „Térra“, II, nr. 225 din 17 decembrie 1868, p. 897.

[22] *Memoriile regelui Carol I al României...*, vol. V, p. 110.

între cele două părţi, în ceea ce priveşte organizarea regimului instituit după 11 februarie 1866, locul şi rolul domnitorului sau ponderea ce urma să o aibă grupările politice în conducerea statului. Radicalii, partizani declaraţi ai lărgirii democraţiei burgheze şi adepţii unui ritm rapid de dezvoltare a ţării, au intrat, în mod firesc, în conflict cu un domnitor ce manifesta preferinţe vizibile pentru conservatori şi urmărea, printre altele, instituirea unui regim autoritar în România.

Colaborarea dintre domnitor şi radicali, colaborare impusă de împrejurările excepţionale din anii 1867—1868, nu a contribuit cu nimic la atenuarea divergenţelor. Dimpotrivă. Experienţa anilor 1867—1868 a probat, pînă la evidenţă, faptul că, în condiţiile istorice de atunci, nu se putea ajunge nici la o colaborare sinceră, nici la o punere de acord a punctelor de vedere referitoare la organizarea, conducerea şi direcţiile dezvoltării statului. Semnificativ, în acest sens este faptul că radicalii, după ce au ajuns la conducere, în pofida rezistenţei întîmpinate în ţară şi străinătate, au încercat să pună în aplicare un larg program de reforme, care să le îngăduie, în ultimă instanţă, asigurarea unei preponderenţe clare şi categorice pe plan politic. Manifestarea deschisă a acestor tendinţe a exercitat o influenţă notabilă asupra raporturilor cu Carol I, căruia nu-i surîdea deloc perspectiva întăririi excesive a celor ce au încercat, încă de la venirea sa în ţară, să-i acorde prerogative destul de limitate pentru a nu putea să joace un rol important din punct de vedere politic. Pentru a împiedica realizarea unor planuri ce-i ameninţau poziţia pe care o deţinea în cadrul statului, Carol I, profitînd şi de puternica presiune a puterilor garante, s-a grăbit să pună capăt colaborării cu liberalii radicali. Retragerea silită a radicalilor de la conducere, în momentul în care deţineau majorităţi substanţiale în corpurile legiuitoare, a jucat un rol esenţial în declanşarea unui conflict ce mocnea de multă vreme.

Acţiunile organizate de radicali împotriva lui Carol I au cunoscut forme din cele mai variate, atît în ţară, cît şi în străinătate. Analiza lor ar fi greu de întreprins în cadrul unei comunicări. Pentru aceasta s-ar impune un studiu de mare întindere sau chiar o monografie. Avînd în vedere obiectivul ce ni l-am propus, nu intenţionăm să angajăm o discuţie amplă asupra tuturor formelor de luptă utilizate de radicali împotriva noului domnitor. De aceea, în funcţie de orientarea generală a lucrării, ne interesează nu atît trecerea în revistă a tuturor acţiunilor anticarliste, iniţiate şi organizate de radicali, ci, mai ales, surprinderea sensului şi caracterului acestora.

Lupta anticarlistă a cunoscut, în linii mari, două direcţii principale. Este vorba, în primul rînd, de acţiunile organizate de radicali prin intermediul presei, parlamentului sau întrunirilor publice. Acestea erau menite, în ultimă instanţă, fie să-l silească pe Carol I să-i readucă la conducere — atîta vreme cît au mai crezut într-o asemenea posibilitate — fie să întreţină o anumită atmosferă de agitaţie în rîndul simpatizanţilor şi partizanilor politici.

Un interes mult mai mare prezintă însă cealaltă direcţie a luptei, iniţiate de gruparea condusă de C. A. Rosetti şi I. C. Brătianu, care tindea la organizarea unei vaste acţiuni conspirative al cărei ţel final, condiţionat de o conjunctură externă favorabilă, era înlăturarea domnitorului [23].

Demn de remarcat este faptul că, în literatura noastră de specialitate, se consideră, de obicei, că acţiunile radicalilor în vederea detronării lui Carol I au început să capete contururi mai precise cu începere din vara anului 1869 [24]. Momentul în care au început acţiunile de această natură este greu de precizat. În

[23] V. Russu şi D. Vitcu, *Frămîntări politice interne în vremea guvernării D. Ghica — M. Kogălniceanu (1868—1870) (II)*, „Anuarul Inst. de ist. şi arh. «A. D. Xenopol»“, Iaşi, VIII, 1971, p. 87—92.

[24] Frédéric Damé, *Op. cit.*, p. 199; Titu Maiorescu, *Op. cit.*, p. 19; N. Iorga, *Op. cit.*, vol. X, p. 110; *Istoria României*, vol. IV, p. 551.

vara anului 1869, acestea au devenit de notorietate publică[24 bis] însă, după unele informații oficiale, se pare că începuturile lor trebuie căutate încă din 1868. Pledează în acest sens, printre altele, nota trimisă, la 2/14 februarie 1869, de către D. Ghica, ministrul de externe, agentului nostru diplomatic de la Paris, Ion Strat. Cu acest prilej, Ion Strat era informat că unul din motivele secrete, care a determinat, în ianuarie 1869, dizolvarea Adunării deputaților cu majoritate radicală era legat de faptul că reprezentanții acestei grupări au pregătit declanșarea unei mișcări ce avea drept obiectiv silirea domnitorului să proclame independența sau să abdice[25]. Or, o acțiune de asemenea amploare, care urma să aibă implicații atît de importante, n-a putut fi pregătită doar în cîteva săptămîni sau în intervalul ce s-a scurs de la retragerea silită a guvernului N. Golescu. Pregătirile pentru o acțiune de acest gen trebuie să fie mai vechi și ele s-ar putea să aibă o anumită legătură cu prezența lui I. C. Brătianu la conducerea ministerului de război, în urma demisiei silite a colonelului G. Adrian[26].

În stadiul actual al cercetărilor, este greu să aducem prea multe precizări în legătură cu această problemă. Cert este că, începînd cu primăvara anului 1869, acțiunile conspirative îndreptate împotriva lui Carol I au cunoscut o intensificare neobișnuită. Acest fapt se datorește, într-o măsură substanțială, înfrîngerii categorice pe care radicalii au suferit-o în alegerile pentru Adunarea deputaților[27]. În urma acestor alegeri, conduse, cu energia-i caracteristică, de către M. Kogălniceanu, radicalii au pierdut, pentru multă vreme, speranța de a putea reveni, prin mijloace legale, la conducerea statului. Această convingere le-a fost întărită și de poziția domnitorului, care se arăta tot mai favorabil conservatorilor și manifesta o ostilitate crescîndă față de gruparea condusă de C. A. Rosetti și I. C. Brătianu. Ca urmare a acestei stări de lucruri, radicalii au ajuns, tot mai mult, la convingerea potrivit căreia pentru realizarea planurilor lor de politică internă și externă se impunea cu necesitate nu numai schimbarea formei de organizare a regimului, ci și detronarea lui Carol I. Astfel, încă din aprilie 1869, domnitorul era informat, de la Paris și Viena, că se „fac tratative spre a se provoca o revoluție în București“[28]. Nu este vorba aici doar de un simplu zvon, așa cum circulau multe în epocă. Informații provenite din surse diferite probează existența unei atare preocupări. Ion Ghica, spre exemplu, îi scria îngrijorat lui D. A. Sturdza, la 3/15 iunie 1869 „que les rouges préparent un coup“[29]. La rîndul său, Ion Strat, agentul diplomatic al României la Paris, îi comunica aceluiași Sturdza că „roșii aicea lucrează acum vîrtos [...] ca să-și facă față la împăratul și la guvernul său. Ei merg, pînă a promite să se facă instrumente oarbe a politicii franceze, să lucreze în orice sens se va cere la trebuință chiar și la răsturnarea completă a tot ce s-a făcut la 11 februarie și ca chestiune de oameni și ca chestiune de instituțiuni“[30]. Demersurile întreprinse în acest sens de către reprezentanții radicalilor erau cunoscute în cercuri destul de largi, iar presa conservatoare din țară s-a grăbit să le facă publice. Așa, spre exemplu, ziarul „Pressa“, organul grupării condusă de V. Boerescu, a publicat, în mai multe rînduri, informații interesante în legătură cu acțiunile organizate de radicali, în vederea obținerii unui sprijin în străinătate pentru detronarea lui Carol I și schimbarea regimului existent atunci în România[31].

---

24 bis *Memoriile regelui Carol I al României...*, vol. V, p. 31.

25 N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er. 1866—1880*, Bucarest, 1938, p. 39—40.

26 *Memoriile regelui Carol I al României...*, vol. IV, p. 74—75.

27 V. Russu și D. Vitcu, *Op. cit.*, p. 80—82.

28 *Memoriile regelui Carol I al României...*, vol. V, p. 31.

29 V. Slăvescu, *Din corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturza. 1860—1880*, București, 1943, p. 40.

30 Idem, *Ion Strat...*, vol. II, București, 1946, p. 233.

31 „Pressa“, II, nr. 181 din 18 septembrie 1869, p. 721 ; Ibidem, nr. 177, din 13 septembrie 1869, p. 705—706.

Existenţa unei puternice mişcări anticarliste în cursul anului 1869 ne este confirmată şi de unele informaţii provenite din anturajul intim al domnitorului. Astfel, într-un memoriu confidenţial, elaborat, după toate probabilităţile, la sfîrşitul anului 1870, din inspiraţia lui Carol de Hohenzollern, se precizează că după dizolvarea Adunării deputaţilor (din ianuarie 1869) „le parti rouge, eliminé du gouvernement jeta le masque et, déclarant la guerre à la dynastie établie se mit à diriger par la voix des organes qui lui apartienent, dans la presse, contre la personne du Prince les attaques les plus violentes et les plus inqualifiables. Ce fut alors que toutes ses arrièrepensées apparurent au grand jour. S'il s'était rallié au principe monarchique, s'était seulement à la condition que le Prince, ne gouvernent qu'avec les Rouges, se fit en tout leur instrument docile“ [32].

Cu toate acestea, în cursul anului 1869, deşi guvernul se aştepta la o încercare de răsturnare a stării de lucruri existentă [33], nu s-a ajuns la declanşarea unei mişcări pentru detronarea lui Carol I. Explicaţia acestui fapt nu este greu de găsit. Nefiind aventurieri politici, aşa cum încercau să-i prezinte adversarii lor, radicalii erau conştienţi că acţiunea ce au iniţiat-o putea avea sorţi de izbîndă numai în cadrul unei mişcări insurecţionale mai largi sau în condiţiile unei modificări substanţiale a raportului de forţe pe plan european. Astfel se explică, printre altele, şi încercarea lor de a obţine, în prealabil, consimţămîntul lui Napoleon al III-lea. Franţa oficială a refuzat însă să-i sprijine, întrucît cu tot antiprusianismul său, Napoleon al III-lea era ostil ideii declanşării unei revoluţii în sud-estul Europei şi dorea instituirea unui guvern conservator în România [34]. Ca urmare a acestui fapt, eforturile au fost canalizate, în continuare, pe planul luptei conspirative. Caracterul conspirativ şi reţinut, în acelaşi timp, al acestor acţiuni, a fost impus şi datorită faptului că, în 1869, mai mult ca oricînd, radicalii se aflau izolaţi de celelalte grupări liberale, care urmăreau să-şi realizeze obiective ce le erau proprii.

Înfrîngerea în alegeri, izolarea de celelalte grupări liberale sau refuzul Franţei oficiale de a le sprijini planurile, nu i-au descurajat însă pe radicali, care au urmărit, cu o perseverenţă rar întîlnită, extinderea şi consolidarea mişcării subterane, îndreptate împotriva lui Carol I. Ca urmare a acestui fapt, la sfîrşitul anului 1869 şi la începutul celui următor, s-a putut ajunge la pregătirea unei conspiraţii ale cărei ramificaţii se extindeau aproape în întreaga ţară. Aşa, spre exemplu, D. Ghica, într-o scrisoare din 2 martie 1870, îl avertiza pe Carol I în legătură cu faptul că ţara se afla în pragul unei catastrofe, întrucît „la conspiration contre l'état des choses est grande et se poursuit avec une activité qui laisse présumer que le moment d'une éclat est proche“ [35]. Îngrijorarea fostului prim-ministru era cu atît mai mare cu cît, după informaţiile ce le deţinea, adversarii domnitorului aveau şanse mari de reuşită întrucît aveau de partea lor poliţia capitalei, garda naţională şi funcţionarii de la prefectura de Ilfov, care „conspirent ouvertement et attendent que d'autres districts, qui se trouvent dans la même condition, lévent l'étendard de la revolte“ [36].

Existenţa unei vaste conspiraţii, ale cărei fire se întindeau în ţară şi străinătate, este confirmată de numeroase documente ce provin de la persoane bine informate, care urmăreau, de multă vreme, toate acţiunile organizate de radicali împotriva domnitorului. Interesante sînt, în acest sens, rapoartele ce ne-au rămas de la Ion Strat, pe atunci agentul nostru diplomatic la Paris. Acesta, în repetate rînduri, l-a pus în gardă pe domnitor în legătură cu acţiunile întreprinse de

---

32 Arhiva istorică centrală, Fond Casa regală, dos. nr. 12/1871, f. 6.
33 Ibidem, dos. nr. 10/1869, f. 3.
34 N. I o r g a, *Op. cit.*, p. 37—38.
35 Arhiva istorică centrală, Fond Casa regală, dos. nr. 4/1870, f. 1.
36 Ibidem.

radicali pentru obţinerea unui sprijin în străinătate sau pentru atragerea garnizoanei capitalei, în vederea realizării unui „nou 11 februarie“ [37].

Demn de remarcat este faptul că mişcarea pregătită de roşii, în anii 1869—1870, nu a stîrnit îngrijorare numai în cercurile din jurul domnitorului. Pentru a-i înţelege mai exact importanţa şi implicaţiile se impune să reliefăm şi un alt element ce este neglijat, adeseori, în literatura noastră de specialitate. Este vorba, în esenţă, de reacţia puterilor garante, dar mai ales a imperiilor vecine, faţă de conspiraţia organizată împotriva lui Carol de Hohenzollern. Relevantă în acest sens este neliniştea crescîndă cu care cercurile conducătoare din Austro-Ungaria, Rusia şi Turcia urmăreau evoluţia evenimentelor din România, în primăvara anului 1870, adică în momentul în care se credea că declanşarea unei mişcări revoluţionare nu mai era decît o chestiune de scurtă durată. Or, izbucnirea unei mişcări ce putea să ducă, în anumite condiţii, nu numai la înlăturarea lui Carol I, ci chiar la schimbarea regimului şi proclamarea independenţei, prezenta un interes deosebit pentru imperiile vecine. De aceea, în primăvara anului 1870, cercurile conducătoare din cele trei imperii vecine au urmărit cu o deosebită atenţie evoluţia evenimentelor din România şi au început să facă chiar pregătiri militare pentru a putea face faţă oricărei eventualităţi [38]. Perspectiva declanşării unei mişcări revoluţionare în România a avut darul să neliniştească şi alte puteri europene. Aşa se explică de ce, în mai 1870, au fost angajate tratative diplomatice între Franţa, Austro-Ungaria şi Rusia pentru a se ajunge la un acord în ceea ce priveşte poziţia pe care urmau să se situeze aceste puteri, în cazul în care radicalii ar fi trecut la o acţiune deschisă împotriva lui Carol I. Ca urmare a eforturilor depuse de guvernul francez, s-a putut ajunge, în cele din urmă, la o înţelegere în ceea ce priveşte evitarea încălcării unilaterale a tratatului din 1856 [38 bis]. Faptul acesta prezintă un real interes întrucît ne întăreşte convingerea că acţiunile organizate de radicali vizau, într-adevăr, schimbarea stării de lucruri din România acelei vremi.

Avînd în vedere elementele aduse în discuţie pînă acum, ne considerăm îndreptăţiţi să afirmăm că ceea ce s-a petrecut la Ploieşti, în august 1870, nu constituie un simplu incident, un episod oarecare, fără trecut şi viitor, datorat doar conjuncturii create în urma izbucnirii războiului franco-prusian. Dealtfel, importanţa acţiunii întreprinse de Al. Candiano-Popescu a fost reliefată, în mod remarcabil, în studiile din ultimii ani [39]. De asemenea, pornindu-se de la analiza evenimentelor petrecute la Ploieşti, s-au adus precizări importante în legătură cu pregătirile făcute în vederea declanşării unei acţiuni de anvergură, în cazul în care s-ar fi conturat o victorie a Franţei împotriva Prusiei lui Bismarck [40]. Faptele sînt, în general, cunoscute şi de aceea o revenire asupra lor nu-şi găseşte nici locul, nici rostul. Pentru obiectivul ce ni l-am propus este important doar să precizăm că mişcarea de la Ploieşti demonstrează, o dată în plus, existenţa unor planuri cît se poate de serioase în legătură cu detronarea lui Carol I şi schimbarea regimului existent în România. În acelaşi timp, evoluţia evenimentelor a demonstrat că principalii conducători ai mişcării acordau o atenţie deosebită conjuncturii internaţionale, deoarece nu voiau să se hazardeze într-o acţiune ce putea avea urmări periculoase pentru existenţa statului.

Demn de remarcat este faptul că mişcarea opoziţionistă îndreptată împotriva lui Carol I nu a încetat în urma înăbuşirii „revoluţiei de la Ploieşti“. Dimpotrivă, se poate afirma, fără teama de a greşi, că, în lunile ce au urmat evenimentelor

---

37 Ibidem, dos. nr. 46/1869, f. 3 ; Ibidem, dos. nr. 44/1870, f. 1 ; Ibidem, dos. nr. 54/1870, f. 1 ; Ibidem, dos. nr. 56/1870, f. 1—4.

38 Émile Olivier, *L'empire libéral*, tome treizième, Paris, 1908, p. 412—414.

38 bis *Ibidem.*

39 Gh. Cristea, *Conspiraţia „republicană“ din august 1870*, „Studii“, nr. 2/1869, p. 231—247.

40 *Ibidem.*

menţionate, frontul acţiunilor şi manifestărilor anticarliste s-a extins foarte mult, ceea ce probează existenţa unui larg curent de opinie ostil domnitorului. Punînd lucrurile pe acest teren, nu emitem o simplă ipoteză de genul celei referitoare la antidinasticismul înnăscut al poporului român. Atunci cînd ne-am gîndit la existenţa unui curent de opinie publică potrivnic lui Carol de Hohenzollern am avut în vedere anumite elemente, deosebit de importante pentru problema pusă în discuţie. Achitarea celor 41 implicaţi în procesul de la Tîrgovişte [41], manifestările de solidaritate faţă de Franţa [42], refuzul autorităţilor locale de a sprijini arestarea unor fruntaşi radicali [43], tratativele angajate de C. A. Rosetti pentru a obţine sprijin în vederea instituirii republicii [44], reacţia stîrnită de falimentul concesiunii Strousberg, sînt tot atîtea fapte ce pledează în favoarea existenţei unei mişcări mult mai largi decît aceea organizată de una sau alta din grupările politice. Radicalii continuă, indiscutabil, să joace un rol de prim ordin în întreţinerea şi impulsionarea opoziţiei faţă de domnitor. La sfîrşitul anului 1870, lucrurile căpătau alte contururi întrucît se întrevedea posibilitatea realizării unei coaliţii a grupărilor liberale, care, din motive diverse, erau nemulţumite de starea de lucruri existentă [45].

În aceste condiţii, poziţiile domnitorului ajunseseră mai mult decît şubrede. Semnificativ în acest sens este faptul că, uneori, Carol I nu se putea folosi nici măcar de prerogativele ce-i fuseseră acordate prin constituţia de la 1866. Aşa, spre exemplu, în decembrie 1870, după retragerea guvernului Manolache K. Epureanu, Carol I n-a putut numi un nou minister. Acesta, în urma unor şedinţe secrete, i-a fost impus de corpurile legiuitoare [46]. Atmosfera devenise atît de încărcată, încît ideea detronării căpătase o răspîndire extrem de largă. Ca urmare a acestui lucru, ceea ce s-a petrecut în noaptea de 10/11 martie 1871 ne apare nu ca o răbufnire spontană, provocată de banchetul coloniei germane din Bucureşti, ci ca o continuare firească a unei mişcări, care, în forme din cele mai variate, cuprinsese întreaga ţară. Mişcarea republicană din martie 1871 n-a putut fi împinsă pînă la ultimele ei consecinţe. Aceasta nu se datoreşte însă faptului că fruntaşii liberali s-au speriat că masele populare le vor depăşi intenţiile. În martie 1871, detronarea lui Carol I era dificil de realizat datorită condiţiilor interne şi externe. Astfel, pe plan intern, conservatorii neliniştiţi de acţiunile şi planurile liberalilor, s-au concentrat tot mai mult în jurul domnitorului. Constituirea guvernului Lascăr Catargiu, la 11 martie 1871, reprezintă expresia cea mai clară a acestei apropieri. Formarea acestui guvern nu poate fi explicată numai prin evenimentele legate de aşa-numita ameninţare cu abdicarea, în urma mişcării republicane din martie. Pentru a-i înţelege întreaga semnificaţie trebuie să avem în vedere modul în care s-a realizat procesul apropierii dintre conservatori şi Carol I, precum şi elementele ce au permis acest lucru. Numai în acest fel vom putea depăşi istoria momentelor spectaculoase, care, incontestabil, este interesantă însă ne privează de posibilitatea găsirii explicaţiilor esenţiale. În acelaşi timp, pentru explicarea atitudinii adoptate de fruntaşii liberali, în martie 1871, nu trebuie să trecem cu vederea peste schimbările survenite pe plan european, în urma înfrîngerii Franţei şi constituirii Imperiului german. În noile condiţii istorice, succesul unei mişcări republicane în România era exclus. Teama

---

[41] *Istoria României*, vol. IV, p. 555.

[42] Beatrice Marinescu et Şerban Rădulescu-Zoner, *Le peuple roumain et la guerre franco-prussienne de 1870—1871*, „Revue roumaine d'histoire", nr. 2/1971, p. 339—342.

[43] „Pressa", III, nr. 189 din 29 august 1870, p. 753—754.

[44] Vasile Netea, *C. A. Rosetti*, Ed. şt., Bucureşti, 1970, p. 301.

[45] *Istoria României*, vol. IV, p. 555.

[46] „Pressa", III, nr. 278 din 17 decembrie 1870, p. 1 110.

[47] Ibidem, nr. 279, din 18 decembrie 1870, p. 1113.

de o intervenţie militară străină, în condiţiile în care pe ajutorul Franţei nu se mai putea conta, a jucat rolul esenţial în adoptarea unei atitudini de prudenţă din partea conducătorilor principalelor grupări liberale. Aceasta explică şi renunţarea la ideea detronării lui Carol I, precum şi acceptarea, nu fără proteste, a formării unui guvern conservator, care era dorit de principalele puteri garante.

Observaţiile pe care le-am făcut, în legătură cu mişcările şi frămîntările anticarliste, sînt departe de a fi complete. Dealtfel, acest lucru nici nu a stat în intenţia noastră. Obiectivul urmărit de noi a fost mult mai limitat, şi anume, reliefarea anumitor elemente de natură să îngăduie formarea unei imagini mai exacte în legătură cu acţiunile organizate împotriva lui Carol I, în primii ani de domnie.

Elementul esenţial pe care am încercat să-l reliefăm este legat de faptul că mişcările şi frămîntările anticarliste nu pot fi analizate izolat, ca momente în sine, ca răbufniri favorizate de o anumită conjunctură internaţională. Pentru a fi pe deplin înţelese, ele trebuie analizate în strînsă legătură cu evoluţia întregii vieţi politice din România acelei vremi. Ele trebuie judecate, în ultimă instanţă, ca parte integrantă a luptei ce se ducea în jurul problemei fundamentale a epocii, şi anume, problema căilor şi ritmului dezvoltării României moderne. Numai punînd lucrurile pe acest teren vom putea înţelege mai bine geneza, caracterul şi sensul unor mişcări ce au la bază nu atît ambiţii personale, cît mai ales deosebiri de principii, concepţii şi interese.

MOUVEMENTS CONTRE LE PRINCE CHARLES DE HOHENZOLLERN (1866—1871)

Résumé

L'auteur souligne que l'opposition contre le Prince Charles, dans les premières années du règne de celui-ci, est étroitement liée avec l'ensemble de la vie politique de l'époque. Elle doit être regardée comme une partie integrante de la lutte engagée autour des voies et du rythme du développement de la Roumanie moderne.